BONBON

Vsak torek v **Večeru** in **Primorskih novicah**

Gibanica Brkinski škoromati

Ni prijetno, če te namažejo z ogljem

Po vaških cestah Brkinov, gričevnate pokrajine na Primorskem, dekleta vreščijo in bežijo. Za njimi se z zvonci podijo škoromati, ki v spremstvu škopita, poberina, godcev, pepeljuharja, cunjarja, ta zelenega in drugih ohranjajo bogato ljudsko tradicijo.

Prvi zapis o škoromatih so raziskovalci našli v Čedadu v Furlaniji v Italiji, kjer je 12. februarja 1340 mestni magistrat prepovedal oblačiti se v njihovo obleko (in habitu scaramatte). Številni etnologi in jezikoslovci so si belili glavo z besedo scaramatte, raziskovanje jih je pripeljalo do staronemške besede skarwahta in latinske scaramancum. S prvo so označevali ljudsko stražo, druga pa je pomenila širok vojaški plašč ali ogrinjalo. Raziskovalec ljudske kulture Niko Kuret je domneval, da je furlanski izraz zašel v Brkine v času oglejskega gospostva, ko je bilo tam obmejno območje med oglejskimi patriarhi in goriškimi grofi. Očitno so domačini takrat spoznali črnega vojaka škoromata, prevzeli njegovo ime in ga združili s kakšno starejšo masko.

Bežimo, škopit gre!

Vsebina priloge Bonbon:

Kako se (ne) sliši ženski glas?

To je že leta 1997 zapisala novinarka Jan Morris, ki se je rodila kot James in je spremenila spol, ko jih je imela nekaj čez trideset. Gotovo bi enako zapisala tudi v začetku 21. stoletja. In če bi živela v Sloveniji, bi bila najbrž do razlik med spoloma še precej bolj kritična...

Vse smo kombinatke

"Če bi hotela simbolno ponazoriti strah, obup in upanje sodobne ženske v Sloveniji, vidim pred seboj dve figuri: obupano 50-letnico pred vrati tovarne v stečaju in mlado pevko ženskega pevskega zbora Kombinat," je pogovor o položaju žensk v Sloveniji za uvodno temo današnjega Bonbona

Najbolj se je treba bati črnega škopita, osrednje figure današnjih škoromatov, v katerega se navadno napravi velik, močan in najbolj divji fant v vasi. Prepoznaven je po velikih kleščah, v katere lovi dekleta, da jih potem škoromat z zvonci namaže po obrazu s sajami. Zato zbuja malo groze in dekleta vreščijo. Res ni prijetno, če te po obrazu namažejo s črnim, smolnatim ogljem, ki ga je še z odstranjevalcem ličila težko očistiti.

Zoprn je škopit tudi zaradi svoje oprave: na glavi nosi široko pokrivalo, prekrito z zajčjimi kožami, na njem celega kragulja ali kanjo, ogrnjen je v širok, črn vojaški plašč, prepasan z verigo, na katero obesi natančno določene predmete: petrolejko (farau), zvonček, nekaj kož. Ves obraz si namaže s sajami, v rokah nosi težke, približno meter in pol dolge lesene klešče. Oblečen je v delovne hlače, obut v preproste kmečke čevlje, meča pa mu ovijajo usnjene (vojaške) gamaše. Poleg deklet se ga seveda bojijo tudi otroci, navadno pa v skupini škoromatov nastopa en sam škopit.

Zgončarji s kapo

Drugi najpomembnejši lik je škoromat z visoko, lepo okrašeno kapo, na katero je pritrjenih tudi do sto živobarvnih rož iz krep papirja. Nosi ovčji kožuh in okrog pasu ima navezane zvonce. Lik je soroden številnim evropskim in domačim maskam, za katere je značilna kožuhovina z zvonci. Ta škoromat ima različna imena: v Hrušici ga imenujejo škoromat sez zguonci, v Podgradu zgončar, v Sabonjah grdelin. Njegovo pokrivalo prav gotovo vzbuja veliko pozornost in ima tudi več imen: povečini ga preprosto imenujejo kapa, v Podbežah mih, v Sabonjah turn.

Izdelava kape je zelo zamudna in natančna, večino dela opravijo pridne ženske roke. Visoka je do 70 centimetrov, narejena iz starega klobuka, na katerega pritrdijo ogrodje iz lesenih paličic, čez prevlečejo blago in pritrdijo številne umetelno izdelane živobarvne papirnate rože. Na zadnji strani ima kapa našite papirnate trakove (coflje ali pankeljce), dolge do kolen. Del obvezne opreme vsakega zgončarja je še lesena maska, naličje, ali kakor mu pravijo domačini, obličje. Še posebej je značilna za vasi Sabonje in Hrušico.

Zgončarjeva naloga je, da neprestano poskakuje in zvoni in da pomaga škopitu pri lovljenju in lisanju deklet. Prav vsi zgončarji imajo namreč roke namazane s sajami, da lahko v vsakem trenutku priskočijo škopitu na pomoč.

Pisana druščina likov

Častno mesto med škoromati pripada tudi "zakmašno" oblečenim poberinom, ki pobirajo darove od hiše do hiše. Običajno je poberin klasar (fant, ki je bil tisto leto na vojaškem naboru), resen fant lepega vedenja. Poberin se ne našemi, temveč se le svečano obleče v praznično obleko. Njegovi edini dodatki so trakovi na klobuku, bel predpasnik in šopek iz umetnih rož. Darove zbira v doma spleten koš ali, po domače, pletenico. Z zgončarjem mora nujno obiskati vse hiše v vasi, sicer je lahko zamera. Izogneta se le hišam, kjer je kdo pred kratkim umrl. Pobiranje darov simbolizira vračanje umrlih, ki si tako zagotavljajo svoje pravice do darov.

V večini brkinskih vasi se poberija dogaja na pustno soboto. Iz zbranih darov v vaški gostilni skuhajo večerjo za vso vas, po njej pa se staro

sklenila sociologinja Tanja Rener...

Duh časa

Nekam dolgo me ni bilo na teh straneh, kajne? In potem se na vsem lepem pojavim s tako bizarnim naslovom. Že slišim bralce negodovati, kako čas sploh ni dimenzija, temveč samo minevanje in spreminjanje materije. Hja, pravzaprav tale ni slaba: duh spreminjanja materije. Zdaj vas ne morem več spraviti na limanice s pretvezo, da prihajajo drugačni časi...

Pust in karnevali

Šemljenje je ena najstarejših lastnosti človeka, ki naj bi bila skupna vsemu človeštvu. Rimljani so na primer v predpomladnem času ustvarili nekaj praznikov (brumalije, saturnalije), ob katerih so se šemili.

Imate kaj za pusta hrusta?

Ne glede na to, da se pustni jedilniki lahko v slovenskih pokrajinah razlikujejo, jim je skupno predvsem to, da so sestavljeni iz precej mastne in sladke

in mlado, našemljeno in nenašemljeno, veseli in pleše do jutranjih ur.

Med povorko vzbujajo pozornost tudi pari v belem, ne smejo manjkati godci ter ženin in nevesta, ki zaplešeta po domačih dvoriščih. Pomemben lik je še pepeljuhar. Sodi med grde škoromate, njegova posebnost je košara z mešanico pepela in senenih mrv, ki jih natrosi na hišne pragove in dvorišča. Saje, s katerimi škopit namaže dekleta ali jih pepeljuhar trosi po dvoriščih, simbolizirajo plodnost.

Posebno lepi, vendar zahtevni za pripravo so ta zeleni: smreka, brin, mah, bršljan in vresje. Če jim vejice prej ne odpadejo, so videti kot premikajoči se grmi. Če so brinovi, še posebno bodejo. Večina skupin ima s seboj še gospodarja z medvedom, ki ga imenujejo s človeškim imenom Marko ali Martine.

Škoromati v brkinskih vaseh so globoko ukoreninjeni v skupno vaško zavest in tradicijo. Tako v večini brkinskih vasi še danes uporabljajo glagol škoromatiti, nenavadno oblečenega človeka pa tudi sredi poletja označijo za škoromata.

Škopita najdemo po številnih brkinskih vaseh, povsod nosi približno enako opravo, vendar pa različno ime: škopit v Hrušici, skuopljar v Obrovu, kliščar, cerada ali ceradar v Podgradu, afar v Sabonjah, klanfar v Javorju.

Starejši prebivalci Hrušice se spominjajo tudi škopitovih pokrival, prevlečenih z mačjimi kožami, kar je verjetno starejša oblika. Mazanje s sajami v Hrušici imenujejo lisanje, v Podgradu pa mrčenje. Stara svetilka - farau - je atribut, ki nedvomno kaže na zvezo z nekdanjim nočnim stražarjem, čuvajem. Gamaše ali buote so tudi ena izmed značilnosti, ki opominjajo na vojaški - stražarski izvor.

Kape škoromatov zgončarjev so se skozi čas spreminjale. S svojim okrasjem so namreč odražale tudi statusni in gmotni položaj fanta v skupnosti. Premožnejši so si nadeli nekaj več okrasja, revni pa si tega niso mogli privoščiti. Najrevnejšim vstop v družbo zgončarjev sploh ni bil mogoč, saj preprosto niso zmogli tolikšnega izdatka. Lik zgončarja je tudi sicer jasno odseval socialno razslojenost vaške družbe.

Da bi se maske - obličja - škoromatov zgončarjev približale pravemu človeškemu izrazu, so rezbarji s koščki bele ali črne volne in s konjsko žimo oblikovali obrvi, brke in brado ter v usta namestili rdeč jezik. Maska je vselej prikazovala le obraz starejšega moškega in sama po sebi ni imela grotesknega izraza. Iz časov pred drugo svetovno vojno se ni ohranila nobena maska, v 60. letih pa so jih v Hrušici začeli ponovno izdelovati. Danes med vsemi škoromati z zvonci nosijo maske le hrušiški.

Povsod je bila škoromatija ženskam strogo prepovedana.

Lea Kalc Furlanič

hrane.

Ekološka živila so preizkušeno varna

V zadnjih letih je bilo v svetu narejenih veliko neodvisnih raziskav, kjer so primerjali razlike med ekološkimi in konvencionalnimi živili. Proučevani so bili različni vidiki - ostanki pesticidov, vsebnost težkih kovin, vsebnost nitratov, vsebnost vitaminov in mineralov, sekundarnih metabolitov - antioksidantov, razvrstitev pridelkov v kakovostne razrede, skladiščenje, senzorične lastnosti ...

Otroci z epilepsijo

Vsaj četrtina ljudi, ki zbolijo za epilepsijo, prve napade dobi že v otroštvu, večinoma pred osmim letom starosti.

Šport - nepogrešljiv v življenju

Slovenščine se pri delu uči še danes, a kot priznava, je še vedno ne govori povsem brez napak. Sicer pa v prostem času največ pozornosti namenja družini in športu. Je namreč aktivna športnica in tako tudi iz različnih športnih

aktivnosti črpa novo moč in energijo.

Telo zvoni k preplahu

Če v tem trenutku začutite utripanje na čelu ali nastanek pustule na vrhu nosa, se temu ni mogoče čuditi - gre za stres. Ta je v manjših odmerkih dobrodejen, ker zagotovi polet in moč, tako da smo kos pritisku obveznosti.

Frizura naj bo asimetrična

Temu bo sledila tudi moška moda, ki je izredno sofistična. Tudi moški naj bi v skladu z zadnjimi modnimi smernicami kombinirali zelo kratke frizure na desnem ali levem delu in na drugem delu podaljšane lase.

Arhiv: izberite datum ...

Gemius
Gemius.com

Naslov: VEČER
Priloga bonbon
Svetozarevska 14
2504 Maribor
Slovenija

W: www.vecer.com/bonbon
E: bonbon@vecer.com
T: 02 / 23 53 500
F: 02 / 23 53 368

Copyright (c) **Večer**
Maribor - februar 2006
Splošni pogoji uporabe Vecer.com